

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Liūdna išlydėti gerą žurnalą

Vertinant pabėgėlius, po Antrojo pasaulinio karo prisiglaudusius JAV, lietuvių inasas į tautos išsilaikymą – turbūt unikalus atvejis, nes Lietuvai reikėjo, kad išsilaikytų per okupaciją. Vienas iš fenomenų, kurie mus skiria nuo kitų tautų – tai, pavyzdžiui, po karo įsteigta Freiburgo meno mokykla ir kultūrinių, sakyčiau, tiesiog humanistinių straipsnių gausa, kurių tikslas – gelbėti išėivius nuo išnykimo ir sutelkti tautiečius intelektualinei kovai prieš okupantus.

Jau 60 metų praėjo nuo tų nepaprastų žurnalų atsiradimo, ir man nesinori žinoti, kiek metų jau jų nebėra (o nebėra jau geras dešimtmetis). Išėivija turėjo „Metmenis“, „Laiškus lietuviams“, „Akiračius“ ir kitus leidinius – visi jie baigė garbingą savo veiklą ir paliko liudijimą, kokia svarbi buvo išėivija ir kiek intelektualinio darbo ji atliko. Laisvė išlaikė juos gyvus, kultūra išlaikė jų patriotizmą. Kiti leidiniai, tokie kaip „Aidai“ ir „Ateitis“, persikėlė į Lietuvą, bet tai jau kita terpė, tarp kitų lietuviškų žurnalų jie nedaro tokio įspūdžio, kaip tada, kai buvo leidžiami JAV.

Pažvelgus į „Metmenis“, leidžiamus Čikagoje, rasime, ne kas ką nuveikė ar padarė, bet veikia matysime rašiusiųjų mintis ir kūrybą, liudijančią, kokia gabi buvo toji intelektualinė grupė, kuri prieš šimtą metų tik pradėjo mokytis skaityti ir rašyti lietuviškai. Tai nepaprastas laimėjimas, yra jų ir daugiau, pažvelgus į bibliografiją, matyti, kad buvo graži, didelė grupė, parašiusi ne vieną puikų puslapį.

Užtekų pavartyti pirmąjį, 1959 metų numerį: tos pačios pavardės, pradedant redaktoriumi Vytautu Kavoliu ir baigiant techniniais padėjėjais, daugelį metų skelbiamos kiekviename numeryje. „Metmenis“ sukosi aplink Santaros-Šviesos grupę, „kultūringą savo mostu, jaunatvišką savo veržlumu... ir absoliučiai integralia visų rūšių ir kryptių kultūrinių ir visuomeninių vertybių atžvilgiu...“. Tekstas, užbaigiantis pirmą numerį, be abejo, redaktoriaus įdėtas. Tai išsūkis išėiviams, liudijantis, kaip reikia sugebėti atlikti savo pareigas ir ilgai bei prasmingai veikti.

Kiekvienas numeris turėjo meno skyrių su nespaltvotomis iliustracijomis (spalvotos tada dar buvo neįmanomos) ir su pritaikytu tekstu. Pirmame numeryje – Jurgio Šapkaus medžiaga. Kartais dalis numerio būdavo skiriama teatrui – pirmame numeryje matome K. Ostrausko, B. Sruogos ir A. Landsbergio pjesių pastatymų nuotraukas. Deja, šiandien beveik visi bendradarbiai jau išėję į Anapilį, neteko apie juos daugiau girdėti. Įdomu, kad iš visų minėtų pavardžių, regis, tik Šapkus dar kuria Los Angeles. Dar reikia paminėti J. Gimbuto straipsnį apie Lietuvos architektūros paminklus. Ir aišku, kaip pamirši Jono Meko, A. Gustaičio, L. Švedo poeziją, o taip pat – A. Mackaus „Neornamentuotos kalbos generacija“?

Priešpaskutiniame numeryje, 85-ajame, teisingai pristatytas V. O. Virkau – Gogolio ir Mallarmė ofortais. Sakau – teisingai, nes Virkau labai daug prisidėjo prie „Metmenų“ meno priežiūros. Paskutinis numeris, 86-asis, išėjęs 2006 metais, sakytum, skirtas Rimvydo Šilbajorio atminimui; nesakant „sudiev“, visgi skamba liūdnas atsiveikinimas: „Mirtis ir žodis poezijoje“. Žodis nugalės mirtį, o gal, pasak Mackaus: „Ir mirtis nebus nugalėta“. Tokia gaida Violeta Kelertienė užbaigia „Metmenų“ leidimą.

Negaliu surašyti pirmo ir paskutinio numerio bendradarbių, nes jie visi – draugai, kurių baisiai pasigendu. Nedaug jų liko ir žvelgiant į paskutinį numerį, kurį redagavo Violeta Kelertienė ir šviesaus atminimo Rimvydas Šilbajoris. Kavolio idėja sutraukti visus intelektualus į vieną leidinį, kuris kartais būdavo storas kaip geras romanas, buvo geniali. Iš tiesų, leidinio formatas buvo mielas, kai skaitydavai prieš miegą ir norėdavai susapnuoti draugus.

Jeigu reikėtų parašyti „tikrą“ išėivijos istoriją, reikėtų pradėti nuo „Metmenų“, kuriuose rastume straipsnius istorijos, filosofijos, sociologijos, meno ir literatūros klausimais – tai monumentalus paminklas Lietuvai. Visi išėivijos kultūrininkai jautė pareigą prisidėti prie tautos gyvasties išsilaikymo ir kiekvienas tai darė kaip geriau išmanė. Išėiviai, išvaryti iš savo šalies, prisidėjo prie lietuviškos tapatybės išsilaikymo savo gabumais ir entuziazmu. Nors šįkart kalbu apie „Metmenų“ „kolaborantus“, tokių buvo ir „Aiduose“, ir kituose žurnaluose bei spaudoje. Kultūrinis „Draugo“ priedas, „Tėviškės žiburiai“ ir „Dirva“, kiekvienas pagal išgales, prisidėjo ir prisideda prie tapatybės išsilaikymo ne ką mažiau už „Metmenis“, nors išėivijos jėgos jau senka ir kiti, išaugę laisvoje Tėvynėje, ima maironišką „arklą, knygą, lyrą“ ir eina Lietuvos keliu.

iseivijosinstitutas.lt nuotr.

*Niekas nėra mano –
kalba, kuria kalbu su anūkais,
ne mano –
žemė, kurią minu ir liečiu,
ne mano –
namas, kuriame gyvenu,
ne mano –
net ir Niekas
ne mano –
tik žodžiai, kuriuos užrašau,
yra mano.*

Liūnė Sutema

Stasys Goštautas

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2014 metams suteikė 24 000 Lt paramą šeštadieniui „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvių puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Stasys Goštautas. Liūdna išlydėti gerą žurnalą • **2-as psl. Birutė Žemaitaitytė.** Darbas – pagrindinis trijų poemų veiksny • **3-čias psl. Dijana Apalianskienė. Eglė Perednytė. Nerimgandas Gamajūnas.** Eilėraščiai • **4-as psl. Audronė V. Škiudaitė.** Parodos, kurios pristato didesnę Lietuvą • **5-as psl. Algis Vaškevičius.** Stalininis monstras Varšuvoje ir stebina, ir šurpina • **6-as psl. Romualdas Kriaučiūnas.** Lietuvos trispalvė Marco Chagallo paveiksle/ **Renata Šerelytė.** Naujos knygos. Juozas Erlickas „Išėinu iš krašto“ • **7-as psl. Renata Šerelytė.** Naujos knygos. Prisiminimai apie Juozą Baltušį • **8-as psl. Kultūros kronika**

Kitame numeryje: Juozui Almiui Jūragai atminti • Lietuvos išėivijos dailės institutas

Darbas – pagrindinis trijų poemų veiksnys

Birutė Žemaitaitė

Darbu aprašymus galima palyginti trijose poemose: Hesiodo poemoje „Darbai ir dienos“, Vergilijaus „Georgikose“ ir K. Donelaičio „Metuose“. Visų pirma, jeigu kalbėtume apie panašumą poemose, tai šiuo atžvilgiu K. Donelaitis daug panašesnis į Hesiodą, negu į Vergilijų. Mat Vergilijus, nors ir negali pasigirti dideliu žemės ūkio darbų išmanymu, tačiau, palyginus jį su Hesiodu ir K. Donelaičiu, visgi yra didžiausias šio dalyko žinovas. Pirmoje „Georgikų“ knygoje jis pateikia beveik pilną žemės darbų ciklą nuo ankstyvo pavasario iki vėlyvo rudens, antroje knygoje – daugelį vertingų patarimų sodininkystės klausimais. Kai kurie jo agrotechniniai nurodymai buvo paimti iš tų kraštų žemdirbių patyrimo ir tebetaikomi praktiškai dar ir dabar. Šiuo atžvilgiu Vergilijus gerokai lenkia Hesiodą, kurio poemoje tik atskirais paraginimais yra konkretizuota šitokia mintis: „Dirbk tuos darbus, kuriuos dievai mums patys paskyrė“ (398).

K. Donelaitis agrotechnikos klausimais mažiau domėjosi. Jis, kaip ir Hesiodas, pirmiausia stengėsi teikti moralinius pamokymus, priderindamas juos prie vieno ar kito metų laiko darbų: „Nugi dabar, į dievišką žiūrėdami ranką, / Judinkimės pamaži nuolatai nusitvert savo darbus...“.

Be to, K. Donelaitis didelį dėmesį skyrė paties darbo proceso aprašymui, stengėsi perteikti darbo nuotaiką, kai kur pateikia gražių darbo paveikslų. Šia darbo puse antikiniai autoriai visiškai nesidomėjo. Tad Hesiodui, Vergilijui ir K. Donelaičiui lieka tik bendras požiūris į darbą kaip į būtiną valstiečio prievole. Šiuo atžvilgiu, galima sakyti, visose trijose poemose suskamba tokia Hesiodo mintis: „Paslėpė Dzeusas tačiau gyvatos šaltinį, supykęs / savo širdy, nes buvo gudraus Prometėjo apgautas. / Sielvartą niūrų ir skausmą už tai žmonėms sugalvojo“.

Vergilijus šią idėją išplėtoja į platesnį filosofinį svarstymą, kuriame parodo žmogaus darbo kūrybinę prasmę. Šis gana platus epizodas „Georgikose“ pradedamas taip: „Jupiteris pats nenorėjo / duoti lengvų žemdirbystei kelių: jis pirmas išrado / būdą suarti laukams, sužadinęs širdis mirtingas, / kai nusibodo, kad jo karalystė sukerpėjus tįso“.

Analogiška mintimi užbaigia savo požiūrį į darbų išdėstymą ir K. Donelaitis: „Juk ir pirmas sviets, šventybę savo prapuldes, / Su darbais ir rūpesčiais savo plėškino puodą, / Nes be triūso dievs mus išmaitint nežadėjo, / O tingėdami vis ir snausdami sviete netinkam“.

Konkretūs darbų pavyzdžiai

Konkrečiau išgilinus, matyti, kad paprasčiausias darbų aprašymas – „Pavasario linksmybėse“. Čia K. Donelaitis dažniausiai remiasi paprastu hesiodišku paraginimu. Pagrindinis darbas pavasarį yra sėja. Todėl „Metų“ autorius ragina savo būrus: „Nugi dabar, kaimynai, gentys ir gaspadoriai! / Rūpinkitės akylai, kad, užardami lauką, / Daug visokio sau išbertumbit vasarą...“.

Tačiau Hesiodas plačiau nenurodo, ką reikia sėti, o Vergilijus smulkiai išvardija sėjamasias kultūras (I, 210–230). K. Donelaitis taip pat kalba konkrečiai. Jo Pričkus šitaip bara Blėkių: „Eik, žiopy! Eik sėt kiekvieną sėjama daiktą. / Sėk miežius, pupas, grikius su didele sauja / Ir avižų n'uzmiršk, kad sėdams išberi grūdus...“. Moterims Pričkus dar nurodo: „Nugi dabar, ką tik imanot, sėkite sėklas! / Sėkite kopūstus, morkas su didele sauja; / Ropių, pastarnokų, sviklų beigi repukų; <...> Sėt ir įvaisint, pridabot ir kuopt nepamiršk!“.

Tiesa, Vergilijus, kaip visuomet, kalbėdamas apie sėją, yra pakankamai mokslingas, nurodo pagal žvaigždes, kada kurią kultūrą tinkamiausia sėti. K. Donelaitis, atvirkščiai, tokias progas panaudoja praktiškiems patarimams: parodo, kam kuris javas yra naudingas. Paminėjęs linus, jis kiek vėliau sustoja ties moterų darbais – verpimu bei audimu ir priduria: „Ale nepeik, minau, per mier tą moterų provą, / Ar ne smagu klausyt, kad viežlybos gas-

Kristijonas Donelaitis

padinės / žiemą su mergoms, vindus savo sukdamos, ūžia?“ Ši scena šiek tiek primena Vergilijų: „Vakarą vėlų žiemos, ligi išnaktų žibinės ugnį, / Tūlas nemiega ir skaldo peiliu pagalastu balaną. / Jojo tuo tarpu žmona, netrumpą ramindama vargą, / dainą niūniuoja, kaip braukia per audinį skambantį skietą“.

K. Donelaičio „Vasaros darbų“ paveikslas yra nepalyginamai pilnesnis ir platesnis, negu „Darbuose ir dienose“ arba „Georgikose“. K. Donelaičio mėslavežio aprašymo metu būrai daugiau kalba negu dirba, tačiau ypač nuotaikingai aprašoma mėslavežio pradžia. Toliau poetas pereina prie sienapjūtės vaizdų, kurie pateikti itin ryškiai ir akivaizdžiai, panaudojant netgi atitinkamas menines priemones. Tokių vaizdų, kaip jau sakyta, nei Vergilijus, nei Hesiodas nepateikia.

Galima būtų tam tikrą bendrumą išvelgti tarp tradicinio įrankio aprašymo antikinėse didaktinėse poemose ir, tarkim, tarp Plaučiūno dalgio. Tačiau K. Donelaitis šią tradiciją panaudoja kitam, būtent Plaučiūno moralinėms ydoms atskleisti, jam išbariti. Antikinėje didaktinėje poezijoje sutinkamus bendrus nurodymus apie įrankių gamimą K. Donelaitis įkūnijo labai spalvingoje Plaučiūno figūroje, parodydamas, ką reiškia neturėti paruoštų įrankių darbynečiu.

Kituose epizoduose vasaros darbai aprašinėjami paprasto paraginimo tvarka. Tai savotiška paralelė, atitinkanti paraginimus prieš sėją „Pavasario linksmybėse“ (Zabulis, 208–209). Ir čia nematyti bendrumo. K. Donelaitis, rašydamas apie Plaučiūno dalgį, siekia kitų tikslų (supeikti girtavimą, tinginystę), o ne aprašyti darbą. Antikos poetai visai ne-

Publijus Vergilijus Maronas

aprašo darbo vaizdų. K. Donelaičiui svarbiau yra išaiškinti, ką ir kaip dirbti, paraginti būrus.

Tarp to išpūdzio, kurį K. Donelaičiui padarė jo mėgstamo Vergilijaus sukurtas vaizdas, ir jo paties sukurto vaizdo yra labai didelis tarpas, kurį mūsų poetas užpildo savo kūrybine vaizduote. Be to, sekant gamtos aprašymus nuo pavasario iki žiemos, jaučiamas didėjantis poetinis K. Donelaičio savitumas, jo kūrybinė jėga. Pavasarį jis aprašinėja smulkmeniškai, ir tie atskiri smulkūs vaizdeliai sudaro visumos vaizdą. Šitoks bruožas ir yra būdingas bukolinei poezijai, su kuria K. Donelaitis buvo gerai susipažinęs. „Metų“ pabaigoje gamtos vaizdai vis labiau įgauna platų epinį apibendrinimą, K. Donelaitis pradeda jausti peizažo visumą. Jis nepasitenkina apžvelgęs daug daiktų bei sugretinęs daugybę iliustracijų, o vis ieško kuo ryškesnio vaizdo, siekia kuo didesnio jo išpūdzio.

Įdomūs atsitiktinumai poemose

Beveik visos „Rudenio gėrybės“ skirtos *svodbai* aprašyti. Bet jos linksnumą tik vieną kartą nutraukia triukšmas, „Nes Dočys su šešiais kūlikais, kuldami žirnius, / Taip nesvietiškai virkščias su spragilu daužė, / Kad ir pelės po šiaudais kribždėti nedrįso“.

K. Donelaitis plačiau nedėsto kūlimo tvarkos, o pereina prie paties Dočio kritikos. Vergilijus irgi kalba apie pasiruošimą kūlimui, tiksliau sakant, apie laito paruošimą. Kalba jis ir apie peles: „Mažytė peliukė / namą įrengia dažnai po žeme ir aruodą padaro“. Nepaisant šio sutapimo, K. Donelaičio vaizdas yra per daug dinamiškas, kad jį būtų galima laikyti tiesiogine paralele, lyginant su ramiu ir sausoku Vergilijaus aprašymu (Zabulis, 209–210). K. Donelaitis siekia būrus labiau pabarti, o ne kūlimą aprašyti. Ir paminimos pelės yra tik atsitiktinumai.

Paskutinėje „Metų“ dalyje beveik visai nėra darbų aprašymo. Čia baudžiauninkai kalbasi apie miško vogimą, eina šnekos apie gaisrus ir Dočio teismą, aprašoma baudžiauninkų kelionė su grūdais į Karaliaučius. Ugnies ir gaisrų aprašymai antikos epinėje poezijoje buvo tradiciniai. Randame gaisro aprašymą ir Vergilijaus „Georgikose“ (II, 303–311), tačiau situacija, kai kyla gaisras, ir jo pasekmės yra visai kitokios, negu Donelaičio „Metuose“. Tuo būdu K. Donelaitis nuo paprasto darbų išvardijimo „Pavasario linksmybėse“ pereina prie epinių būrų gyvenimo vaizdų „Žiemos rūpesčiuose“. Tai taip pat atsitiktinumai. Tiesiog panaši pasirinkta gaisro tematika. Bet jų sieti neįmanoma.

Taigi, sugretinus žmonių gyvenimo vaizdus, galima daryti išvadą, kad K. Donelaičio ryšys su antikinėmis didaktinėmis poemomis šiuo atžvilgiu yra neryškus. Savo ruožtu, žmonių gyvenimo vaizdai parodo būrų poeto kūrybinį brendimą nuo „Pavasario linksmybių“ iki „Žiemos rūpesčių“.

Atkelta iš 2 psl.

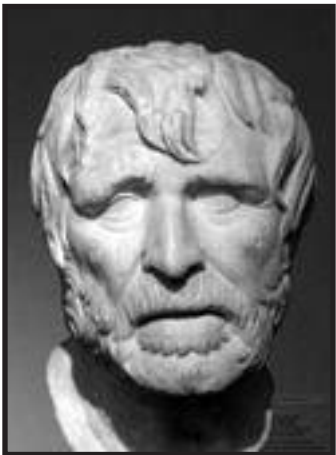
Iš vis dėlto K. Donelaičio poema skiriasi!

Donelaičio „Metai“ esmingai skiriasi nuo Hesiodo „Darbų ir dienų“ ir Vergilijaus „Georgikų“: čia nepalyginamai daugiau vietos skiriama žmogui. Gamta ir žemės darbai, kurie sudaro Vergilijaus „Georgikų“ turinį, „Metuose“ perteikiami daugiausiai per žmogų. K. Donelaitis pritaiko didaktiniam epui dialogo formą, gali būti, paimtą iš Vergilijaus bukolinės poezijos.

Savo moraliniu mokymu K. Donelaitis artimesnis Hesiodui. Nors jo moralė ir krikščioniška, bet ji būriškai rūsti, nesitaikstanti su negerovėmis. Toks nesutaikomas buvo ir Hesiodas. Į kaimo gyvenimą jis žiūrėjo su tam tikra tiesos ieškotojo aistra. K. Donelaitis šią hesiodišką aistrą išliejo plačiais lietuviško kaimo gyvenimo vaizdais. Tuo būdu K. Donelaitis savojoje poemoje tarsį sulydė lyrinį gamtos pajautimą, būdingą Vergilijui, su nerimstančia, protestuojančia Hesiodo dvasia.

Galbūt K. Donelaitis, persiėmęs abiejų antikos poetų pasaulėžiūra, savitai ją pateikė. Kaip minėjau, jis yra individualus, savitas poetas.

Savo moraliniu mokymu K. Donelaitis artimesnis Hesiodui. K. Donelaičio poemai darė įtaką liuteroniškas pietizmas. Jo kūrybos pietistiniai aspektai – moralinė religinė refleksija, didaktinė moralizuojanti tendencija. Antra vertus, visos aukščiau pa-

Hesiodas

teiktos paralelės įrodo, kad K. Donelaitis, net ir tose „Metų“ vietose, kur jis galėtų būti lyginamas su antikos poetais, niekada nepraranda savarankiško poetinio kriterijaus. Visoje poemoje jaučiamas griežtas kritinis reiklumas kiekvienam vaizdui ir sau pačiam, ir šis reiklumas kyla iš antikinės poezijos atminties. Tuo būdu K. Donelaitis galbūt vienintelis Europoje, neturėdamas nei pirmtakų, nei pasekėjų, pabandė antikinę tradiciją traktuoti visai naujai, realistiškai.

K. Donelaičio „Metai“ yra vienintelis toks kūrinys. Viskas, kas yra ant šios žemės, sukurta Dievo. Darbai, vargai bei gamta: taip yra ir turėtų būti amžinai. Visur saikinga, harmoninga ir gražu. Juk tai ir norėjo aprašyti ir iškelti poetas būrų poemoje. □

Literatūra:

D. Dilytė. „Kytras pilosopas“ Kristijonas Donelaitis // Literatūra. Nr. 38(1), 2000.

K. Donelaitis. Metai. – V.: Grožinės literatūros leidykla, 1956. – 159 p.

K. Donelaitis. Raštai. – V., 1977.

B. Ciplijauskaitė. Donelaičio „Metai“: realizmas ir tautinis jausmas // B. Ciplijauskaitė. Literatūros eskizai. – Vilnius – Kaunas, 1992. – P. 101–109.

H. Zabulis. K. Donelaičio „Metų“ santykis su Vergilijaus ir Hesiodo didaktinėmis poemomis // Literatūra ir kalba, VII, V., 1965. – P. 184–212.

DIJANA APALIANSKIENĖ

Sapnuose...

*Ryto apsnūdę ūkai ties rankas apkabinimui
Sodo žiedai kris žemyn pamiršti
Ryto garsai apmalšinę naktinį troškulį
Tingiai raitysis iš guolio pikti...*

*Ar nemunais ar dono upe tu šiandieną skambėsi
Garbanas segsi erškėčių kryžiuotais spygliais
Savo krūtis iškiliai prieš visus glamonėdama
Net nebandysi nurausti žarijų švaistais...*

*Tavo jaunystė, gyvenimas ir meilė
Kas gi išdrįstų atimti visus juos kartu
Sapno pašvaistė aplankiusi tavąjį senąjį kūną
Besišaipydama sliuogė žieminiu ledu*

*Vėl tu regėsi save apkvaitusio sodo mirgėjimuos
Pasakų gervės glaustysis būriu
Nuotakos rūbai pageltę iš rūpesčių
Nebesapnuos jau tavųjų sapnų....*

Sugrįžimas

*Ar žali šilai tave vilioja
gervuogės prisirpusios šlaite
ar šaltų bangų dulsva pašvaistė
seno žvejo nebaigta daina...*

*Išėjai, sakei negrįši –
pamojavęs lengvabūdiška ranka,
motina liūdnu žvilgsniu lydėjo
apsigausi žilų plaukų sruoga...*

*Bėgo metai siausdami pakriaušėm
krykšdami šaltu sniegu žvarba,
tėvų mažas namas klupdamas prie kelio
tapo tik senų lentų krūva...*

*Pagaliau grįžai atgal nelauktas,
šluostydamas ašaras pavargusia ranka,
tavo kiemo išdažyti vartai
tapo svetimų žmonių valda...*

*Motinos kapai sutiks tave nebyliai
senas klevas žers pageltusius lapus,
žalias dobilas glaustysis meiliai
apkabindamas pavargusius batus..*

EGLĖ PEREDNYTĖ

Mama skaito Angelų knygą

*Rytas.
Mama skaito Angelų knygą.
Paskui atsidūsta,
užverčia ją,
pakyla nuo senovinės sofas,
lydima kanarėlių čiulbėjimo
išeina.*

*Ją lydi angelai –
ramybės angelas,
tylėjimo angelas,
angelas neramumo –
viskas iš Jo,
iš Jo rankų ji priima mirtį ir gyvenimą,
vargą ir vienišą šypsnį,
kai šoka po senamiesčio liepomis
tam kurį myli.*

NERIMGANDAS GAMAJŪNAS

Blindė

*Dinki, slogus jausme, –
Blindė jau žieduos.
Dinki, slogus jausme!
Nuo katyčių plauko
Švelnūs vėjai plaūko –
Širdį atlasos.
Dinki, slogus jausme, –
Blindė jau žieduos.*

Koliažas K. Binkio eilutėmis

*Aš surinksiu alei vieną
Visus pievų žiedelius
Iš nupjauto rytą šieno.
Aš surinksiu alei vieną
Šypsenas per džiaugsmo dieną
Ir dabinsiu takelius.
Aš surinksiu alei vieną
Visus pievų žiedelius.*

Parodos, kurios pristato didesnę Lietuvą

Audronė Viktorija Škiudaitė

Balandžio 11 d. Vilniaus dailės visuomenė buvo gerokai sujūdinta, nes Nacionalinėje dailės galerijoje (Konstitucijos pr. 22) Neries pakrantėje, skleidžiantis pirmiesiems japoniškų sakurų žiedams, buvo atidaryta išeivijos dailininko Kęstučio Zapkaus ir rengėjų įvardijimu, trijų jo mokinių – Aido Bareikio, Žilvino Kempino (gyvenančių New Yorke) ir Patricijos Jurkšaitytės parodos. Ši jaunųjų menininkų, kurių pateikiama po vieną kitą darbą, grupė mokiniams pavadinta sąlygiškai, juos jungia tik tai, kad jie mokėsi vienu metu Dailės akademijoje ir kad pusę metų Lietuvos nepriklausomybės pradžioje ten jiems dėstė iš New Yorko atvykęs Kęstutis Zapkus. Braižas jų visiškai skirtingas. Anot K. Zapkaus parodos kuratorės Laimos Kreivytės, šios dvi parodos pristato didesnę Lietuvą, – tai galima aliuzija į Lietuvos valstybės bandymą kurti „globalios Lietuvos“ projektą, apimant viso pasaulio lietuvių.

Dar dėl to sujūdimo – galerijoje buvo matyti ne tik modernaus dailės jaunimo, bet ir gausiai – Lietuvos dailės grandų. Mat K. Zapkaus kūryba pirmą kartą Lietuvoje buvo pateikta taip plačiai, retrospektyviai, apimant viso gyvenimo kūrybą. O šio projekto kaltininkai – „Lewben fondation“ ir Lietuvos išeivijos dailės fondas (valdybos pirmininkas Vilius Kavaliauskas). Tai trečia šio privataus jauno fondo surengta paroda ir pirmoji Vilniuje (ankstesnės dvi buvo surengtos Kaune).

Parodų atidarymu šis įvykis nesibaigė – kita diena vyko parodos atidarymas vaikams, ekskursija po K. Zapkaus parodą, kurią vedė pats autorius, ir parodos atidarymui išleistos monografijos, skirtos Kęstučiui Zapkui, pristatymas (monografiją parengė taip pat minėti fondai, parėmė Lietuvos kultūros fondas). Visi šie lydinčiai renginiai buvo galimi dėl to, kad dailininkas, žaidžiantis spalvomis ir formomis, yra ir puikus žodžio improvizatorius. Tai rodo parodos kataloge spausdinami jo savų darbų komentarai. Pirmieji tų komentarų žodžiai nusako dailininko pasirinkimą: „Vaizdavimą suvokiame kaip tapybos meno bankrotą. Aš noriu kurti kompozicijas, vartodamas turtingą vizualiąją kalbą su minimalizuota vaizduojamąja funkcija, noriu, kad tapyba tarptų savo elementariųjų žmogiškųjų šaknų lygmenyje, paliudydama emocijas, rankos judesį, dabartinį laiką ir giliai, apgalvotą mintį“.

Kęstutis Zapkus plėtoja įvairias temas – nuo aštrių visuomeninių iki grynai formalių. Mes norime atkreipti dėmesį į jo visuomeninę poziciją – už ką jis ir prieš ką jis. Kadangi jis – karo vaikas, karo išvytas iš Tėvynės ir tapęs našlaičiu, tai jis prieš karą. Tam jis yra skyres ciklą „Karo vaikai“. Menininkai, ypač modernistai, paprastai sakosi esantys dvasinės sferos veikėjai, nenorintys braidyti po kasdienybės purvą. Ir K. Zapkus kūrybos vidukelyje yra sakęs, kad norėjo atsikratyti visko, kas konkrečiu, bet jis nėra nerealus, jis net nėra apolitiškas. Ir apie tai jis kalba savo darbų komentaruose. Štai jaunystėje (1969 m.) nutapytos drobės „Pagrindinių spalvų kompozicija“ temą jis apibūdina taip: „Kompozicija“

Dail. K. Zapkus sulaukė daug dėmesio

sukurta per tarptautinius studentų maištus. Kylanti naujoji konjunkтура piršo jausmą, kad esamos socialinės, ekonominės ir intelektualinės struktūros pasidavusios korupcijai ir jų turi būti atsisakyta. Pokyčiai neišvengiami, viskas turi būti kitaip, taigi dalyvavimas „sistemoje“, kaip ji buvo vadinama, irgi reiškia korupciją. Reikėjo atriboti kūrybą nuo oficialaus, vyriausybės sankcionuoto modernaus meno, nes pokarinėje Europoje Amerikos menas buvo naudojamas politiniam prestižui įgyti. Naujoji su Vietnamo karu kilusi krizė virto bendra negalia. Nors mano paveikluose vyko tokia intensyvi vidinė kaita, kad vargu ar kas galėjo juose išžvelgti kokią nors komunikaciją su viešosios vertės sistemomis. Tačiau ėmiau juos dar labiau hermetizuoti...“

Dailininkui bręstant visuomeninio gyvenimo spalvos jo kūryboje ima tik tirštėti. Jis sako: „Nuo „Nakties“ taiklumo (Dresdeno studijų) (1980 m.) prasideda gilinimasis į antikarines temas. Jungtinės Amerikos Valstijos ir Rusija pasirengusios paspausti atominio ginklo mygtuką, ir ši šūripai galimybė persmelkia darbus. Vaikystėje pergyvenęs Antrąjį pasaulinį karą, jaučiau būtinybę kurti pagal savo politinius įsitikinimus. Dresdenas buvo įdomi tema dėl daugelio priežasčių. Amerikiečių ir britų aviacija subombardavo šį civilių miestą, kuriame buvo daugybė meno muziejų – taip siekta sunaikinti nacių režimo moralę ir širdį. Keista manyti, kad nacionalizmas ir totalitarizmas galėtų turėti žmogišką širdį. Ši išdidumo, mačizmo, agresijos abstrakcija yra sukonstruota iš meno ir kultūros, net kai joje reiškiasi valdžia ir fizinė jėga. Teoriškai nacių režimo galia sužlugdo po Dresdeno subombardavimo. Buvo sunaikinta jo pasididžiavimo aura. Tai kodėl menininko profesija traktuojama taip lengvabūdiškai, o meno parama palikta visuomenės kaprizams, jeigu galiausiai jis įgyja nacionalinės vertybės svarbą, dėl kurios mirštama arba žudoma?“

Parodoje Vilniuje pristatomos ir kelios drobės iš minėto ciklo „Karo vaikai“ – tai „Normos“, „Dovana atsiliukisoms tautoms“, „Rauda“, „Žaislas“ (1984 m.). Vėlgį savo paveikslu „Žaislas“ gimimą K. Zapkus aiškina: „Mane sukrėtė žurnalistas Rogerio Rosenblatto karo zonų ir jų ypatingo poveikio vaikams tyrimas. Mintis, kad kiekvieno vaiko gniuždanti patirtis lydės jį visą gyvenimą, stublina

Kęstučio Zapkaus ir trijų jaunų dailininkų parodų Nacionalinėje dailės galerijoje atidarymo akimirka
A. V. Škiudaitės nuotrauka

Prie dail. Kęstučio Zapkaus paveikslų

savo nežmoniškumu ir žiaurumu. Galvojant apie „Karo vaikų“ ciklą, man krito į akį ir prieštaringi mitai apie rūpestį dėl vaikų gerovės Jungtinėse Valstijose. Atrodo, kad mes juos globojame, saugome ir ugdome kaip didžiausią savo turta, o kai sulaukia aštuoniolikos metų, siunčiame žūti. Norėjau supriešinti išpuoselėtus ir sentimentalus vaikystės aspektus su įnirtingu karo destruktivumu, kad sukurčiau neįmanomą jų lygybę – tokią, kuri bet kurio žiūrovo, pasvėrusio abi puses, galvoje iššyk sukeltų antikarinę orientaciją“.

Išties ne be pagrindo tokia menininko „orientacija“, nes jo paties karo atsiminimai yra sukrečiantys, netek-

tys neužgyjančios. Taigi reikia priminti ir šiek tiek dailininko biografijos.

2013 m. rudenį Vilniaus dailės akademijos gotikinėje salėje vyko Stanislovo Abromavičiaus knygos apie pokario pasipriešinimo kovų dalyvį Aleksandrą Zapką „Du Aleksandro Zapkaus gyvenimai“ (išleistos Kaune 2012 m.) pristatymas. Aleksandras Zapkus – tai Kęstučio tėvelis, partizanas Piliakalnis, netoli Kaišiadorių kautynių metu žuvęs 1946 metais. A. Zapkus buvo mokytojas Žemaitijoje, kur 1938 m. Dabikinės kaime, Akmenės rajone, gimė ir sūnus Kęstutis.

Nukelta į 8 psl.

Stalininis monstras Varšuvoje ir stebina, ir šiuurpina

Algis Vaškevičius

Pačiame Varšuvos centre stūksantis įspūdingo dydžio pastatas – Kultūros ir mokslo rūmai – neatsiejama Lenkijos sostinės dalis. Prieš šešias dešimtis metų pastatytas didžiulis kompleksas, tuo metu buvęs antras pagal aukštį pastatas visoje Europoje, iki šiol yra pats aukščiausias Varšuvoje. Asmenine Stalino dovana Lenkijai laikomas pastatas yra įkvėptas *artdeco* architektūrinio stiliaus – daug šio stiliaus dangoraižių yra ir Jungtinėse Amerikos Valstijose.

Ne kartą kalbėta, kad šis pastatas bjauruoja Varšuvos panoramą, ne kartą rašyta, kad šį pastatą reikia griauti, bet jis stovi iki šiol, jame lankosi tiek Varšuvos gyventojai, tiek iš įvairių šalių atvykstantys turistai. Juos vilioja ir 30-ajame pastato aukšte esanti terasa su apžvalgos aikštele, ir pačiuose rūmuose vykstantys renginiai.

1952 metų balandį tuometinė Sovietų Sąjungos valdžia priėmė sprendimą padovanoti Varšuvai įspūdingą 28–30 aukštų pastatą, kurį statytų šios šalies statybininkai už Sovietų Sąjungos pinigus. Buvo numatyta, kad statinys bus panašus į Maskvos universiteto pastatą, jo kubatūra sieks apie 600 tūkstančių kvadratinų metrų. Nutarta, kad pastate įsikurs ne mokslo įstaiga, bet kultūros ir mokslo rūmai bei 5–7 tūkstančius žiūrovų talpinanti arena. Rūmus projektavo architektų grupė, vadovaujama akademiko Levo Rudnevo, Maskvos universiteto architekto.

Iš pradžių planuota, kad statinys bus 100 metrų aukščio, vėliau nutarta statyti dar aukštesnius, 180 ar net 200 metrų aukščio rūmus. Dabar jo aukštis yra 231 metras, iš jų 43 metrus sudaro bokšto smailė. Čia yra įsikūrę daug įvairių biurų, veikia parodų ir konferencijų centrai. Iš viso šiame pastate yra net 3 288 kambariai, salės ir kitos patalpos. Jie užima 132 tūkst. kvadratinų metrų plotą. Kultūros ir mokslo rūmai iki šiol yra ne tik aukščiausias Varšuvos, bet ir visos Lenkijos pastatas.

Kultūros ir mokslo rūmai Varšuvoje

Algio Vaškevičiaus nuotraukos

Rūmus statė apie 5 tūkstančiai Lenkijos ir apie 4 tūkstančiai Sovietų Sąjungos statybininkų. Jiems gyventi buvo pastatytas atskiras miestelis, turėjęs savo kiną ir baseiną. Statybų metu žuvo 16 žmonių, visi jie palaidoti Varšuvos stačiatikių kapinėse. Statybos buvo pradėtos 1952-ųjų gegužės 1-ąją, o lygiai po metų vykusios Gegu-

žės 1-osios demonstracijos metu buvo nešamas didžiulis šių būsimų rūmų maketas – toje eisenoje dalyvavo apie 400 000 žmonių. Iki šiol sunku net įsivaizduoti, kaip sparčiai vyko statybos – didžiulis pastatas iškilo per rekordinių trejų metų laikotarpį.

1955 metais atidarius naujuosius rūmus, jau po mėnesio čia įvyko penktasis pasaulinis studentų ir jaunimo festivalis, kuriame dalyvavo apie 30 tūkstančių jaunų žmonių iš įvairiausių šalių. Būtent šiame pastate 1981 metų gruodžio 12 dieną buvo nutrauktas tuo metu vykęs Lenkijos kultūros kongresas, tą dieną šalyje įvedus nepaprastąją padėtį.

Pastate esančiose salėse yra koncertavusios ryškiausios pasaulio muzikos žvaigždės. Čia dainavo Marlena Dietrich, lietuviškų šaknų turintis Leonard Cohen, prancūzas Yves Montand. Tuo metu, kai 1963 metų lapkričio 22-ąją buvo nušautas JAV prezidentas John F. Kennedy, šiuose rūmuose koncertavęs garsus Kanados dainininkas Paul Anka nutraukė savo pasirodymą, nes nebegalėjo toliau dainuoti.

Įdomu ir tai, kad rūmai buvo labai saugomi. Jų darbuotojams buvo draudžiama pasakoti net savo šeimos na-

riams, kur jie dirba ir ką daro. Šiandien padėtis kita – į rūmus gali patekti visi norintys. Už 18 zlotų (maždaug 6 dolerius) pasigėrėjus nuostabiais besikeičiančios Varšuvos vaizdais ir aplink kylančiais dangoraižiais iš 114 metrų aukštyje terasos, į kurią liftas pakelia per 19 sekundžių, galima pasivaikščioti po pačius rūmus.

Tokio pasivaikščiojimo metu dažnai didžiuliuose koridoriuose ir salėse nebūna nė gyvos dvasios, tad galima rūmuose eiti ir eiti stebintis jų dydžiu, gėrintis marmurinėmis salėmis, įspūdingais parketais, kurie gerai išliko iki šių dienų. Kartais čia vaikščiojant apima šiuurpokas jausmas, kad gali pasiklysti ir apskritai nerasti kelio išeiti.

Šiuose rūmuose dabar veikia trys dramos teatrai, kino teatras, technikos ir evoliucijos muziejai, knygynai, čia įsikūrusi Mokslų akademija, yra netgi baseinas. Kongresų salėje telpa 3 000 žiūrovų. Žiemą šalia pastato išliejamas ledas ir veikia čiuožykla, o šiltuoju metų laiku čia renkasi krepšinio mėgėjai – lauke yra įrengtos krepšinio aikštelės. Rūmuose dirba apie 330 darbuotojų, čia yra savi elektrikai, hidraulikai ir kiti specialistai.

Įdomus ir tas faktas, kad 1967 m. Kultūros ir mokslo rūmuose įvyko pirmasis Vakarų populiariosios muzikos grupės koncertas, surengtas už sovietinės „geležinės uždangos“. Varšuvoje koncertavo tikros žvaigždės – garsioji britų roko grupė „The Rolling Stones“ su Micku Jaggeriu.

Naujametę naktį iš 2000-ųjų į 2001 metus Rūmų fasadą papuošė antras pagal dydį Europoje laikrodžiai, kurio keturių diskų skersmuo siekia 6 metrus. Įspūdingas laikrodis matomas iš visų keturių pusių. Priešais rūmus yra dvi skulptūros, kuriose įamžinti poetas Adomas Mickevičius ir astronomas Mikolajus Kopernikas.

Šiuose rūmuose vyksta ir garsios Europoje tarptautinės knygų mugės, į kurias susirenka rašytojai ir skaitytojai iš įvairių šalių. Gremėzdiški rūmai ir toliau gyvena savo gyvenimą, primindami laikus, kurie yra gerokai pasikeitę. □

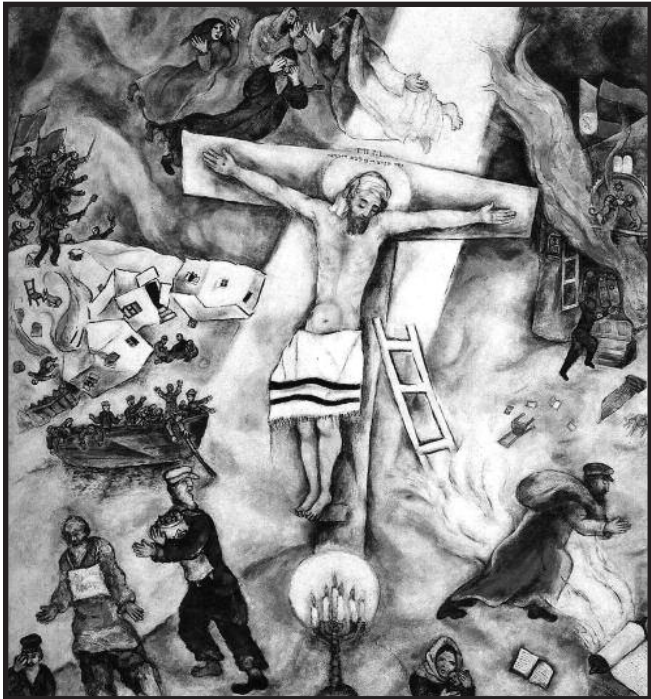

Kultūros ir mokslo rūmų interjeras

Lietuvos trispalvė garsiam

Marco Chagallo „White Crucifixion” paveiksle

Marc Chagall. White Crucifixion

Romualdas Kriaučiūnas

Neseniai besigydant viename rehabilitacijos centre mane aplankė vietinės katalikų parapijos ryšininė ir padovanojo knygelę „The Little Black Book”. Joje pateikiamos mintys gyvenimo meditacijai. Tuo pačiu ten sutelkta daug įdomios informacijos ir citatų apie kasdieninio gyvenimo įvairovę. Tokių knygelių kasmet išplatinama per tris milijonus egzempliorių. Nebandysiu apžvelgti gilaus knygelės turinio, bet norėčiau pasidalinti netikėta informacija apie vieną garsų paveikslą ir jo kūrėją.

2014 m. kovo 28 dienos skirtame puslapyje rašoma apie paveikslą „White Crucifixion”. Nežinau, kaip būtų galima tiksliau išversti šį pavadinimą į lietuvių kalbą; gal „Baltasis nukryžiavimas”, o gal – „Baltojo nukryžiavimas”. Štai kas ten rašoma: popiežius Pranciškus aptarė Marco Chagallo tapytą paveikslą kaip vieną savo mėgstamiausių meno kūrinių. Kristaus nukryžiavimo tematika ilgą laiką domino Marčą Chagallą, kuris buvo Lietuvos žydų šeimos sūnus. Chagallas nutapė „White Crucifixion” 1938 metais, Antrojo pasaulinio karo išvakarėse. Jis pristatė Kristų kaip praktikuojantį žydą, ant kryžiaus apsiaustą žydų maldos šaliuku. Vienas meno kritikas pastebėjo, kad paveiksle Jėzus pristatomas kaip žydų kankinys. Jo nukryžiavimas apsuptas degančių sinagogų ir kitokio smurto prieš žydus vaizdais.

Dešiniajame šio garsaus paveikslo kampe yra Lietuvos vėliava, o kitame kampe – komunistų vėliava. Vėliau Chagallas dar pridėjo raištį su svastika ant vieno kareivio rankovės ir prikabino iškabą „Ich bin Jude” („Esu žydas”) ant kito žmogaus krūtinės. „White Crucifixion” galima pamatyti Čikagos Meno institute (Art Institute of Chicago).

Čikagos meno institute esu buvęs ne kartą, bet to paveikslo nepamenu. Jeigu būčiau žinojęs, kad paveiksle pavaizduota Lietuvos trispalvė, būčiau sąmoningai šio paveikslo ieškojęs. Grįžęs namo iš rehabilitacijos centro, radau dar neskaitytą „Draugo” numerius. Skyrelyje „Datos ir sukaktys” (2014.03.25) užtikau žinutę, kad kovo 28 d. 1985 m. mirė Marcas Chagallas, žymus rusų-žydų postimpresionizmo tapytojas.

Tai mane paskatino pasidomėti šio garsaus menininko kilme. Internete apie jį informacijos su kaupu, sakyčiau, net per daug. Štai ką pasisekė atsijoti. Andre Weiss Gallery tinklalapyje rašoma, kad Marc Chagall (tikrasis vardas – Moishe Shagal) gimė 1887 m. Liozna vietovėje netoli Vitebsko Gudijoje. Jis buvo sūnus žydų šeimos iš Lietuvos, kuri tuo laiku jau gyveno Gudijoje. Kitame tinklalapyje rašoma, kad menininkas 1935 m. lankėsi Vilniuje ir domėjosi žydų kultūros temomis. Vertėtų prisiminti, kad tuo metu Vilnius buvo Lenkijos okupuotas. www.shtetl.lt radau daugiau įdomios informacijos apie šį garsų menininką (Markas Šagalas pavarde). Ten Vytautas Toleikis rašo, kad 1922 m. Chagallas nusprendė palikti Rusiją. Lietuvos Respublikos pasiuntinys Jurgis Baltrušaitis jam padėjo pervežti paveikslus į Vakarų. Kurį laiką Chagallas buvo apsistojęs Kaune. Ten buvo surengta jo personalinė paroda. 1935 m. Chagallas su žmona lankėsi Vilniuje. Buvo pakviestas į JIVO konferenciją skaityti paskaitas apie žydų meną. Ta proga nutapė Vilniaus sinagogos interjerą. Aprašyme taip pat paminėta, kad 2006 m. Vilniuje buvo organizuota Chagallo piešinių paroda. Dailininkas mirė 1985 m. kovo 28 d. Amerikoje.

Bandžiau atrasti ką nors daugiau apie Lietuvos trispalvės simboliką minėtame paveiksle. Radau tik vieną užuominą, išsakytą dvasiškio Andy Braunstono pamoksle, sakytame 2011 m. rugpjūčio 21 d. Savo pamoksle jis interpretuoja „White Crucifixion” paveiksle matomus objektus ir galimą simboliką. Kalbėdamas apie Lietuvos vėliavą, jis teigia, kad vėliava simbolizuoja lietuvių persekiojimą. Spėju, kad galvoje turimi žydai, persekiojami lietuvių, nes šiuo atžvilgiu kitokią persekiojimą sunku išivaizduoti. Reikėtų prisiminti, kad paveikslas buvo tapytas 1938 m., taigi keleri metai prieš Vokietijos-Rusijos karą ir po toėjusių nacių organizuotą Lietuvos ir kitų kraštų žydų naikinimą.

Kitame interpretaciniame rašinyje sakoma, kad paveiksle po Lietuvos vėliava matoma deganti žydų sinagoga – nacių darbas. Tačiau man nežinoma, kad 1938 m. Lietuvoje naciai būtų deginę sinagogas. Tai gali būti atvejis, kai literatūriniam veikalui ar meno kūriniui bandomi priskirti dar neįvykę istorijos įvykiai.

Čia tik probėgšmais užsiminiau apie tikėtinus įdomius ryšius, siejančius pasaulinio garso menininką Marčą Chagallą, jo kūrybingus polėkius ir Lietuvą. Ši tema labai tiktų meno istorikui, tyrinėjančiam Marco Chagallo ryšius su jo religija, tautiniais bei kultūriniais papročiais ir gyvenamąja aplinka. Nesistebėčiau, jei būtų atrastas glaudesnis ryšys. Prieš baigdamas rašyti šį straipsnį, nūtarčiau patikrinti, ką bostoniške „Lietuvių enciklopedija” rašo apie Marčą Chagallą. Rašoma labai trumpai, jokių užuominų apie jo galimus ryšius su Lietuva, iš kurios buvo kilę jo tėvai. □

NAUJOS KNYGOS

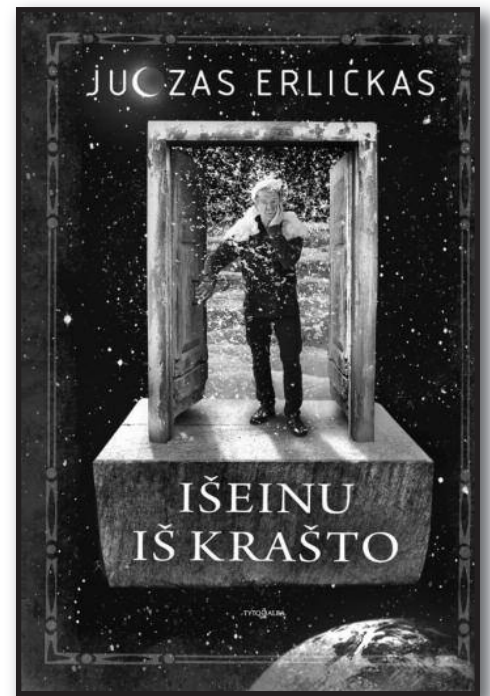
Juozas Erlickas.

Išeinu iš krašto: fantasmagorija.

– Vilnius, Tyto alba, 2013

Renata Šerelytė

Lietuviško humoro miške, kuriame kuo giliau į tankmę, tuo medžių mažiau, Juozas Erlickas išskyla kaip rūstus baobabas – vienišas, išdidus ir tragiškas, nors ir apsimeta trapiu lyriku (tai liudija naujausios jo knygos viršelis, kuriame Juozas stovi tarpdury, apsnigtas snaigiu – o gal ir pagalvės pūku, su nuostaba žiūrėdamas į atsiveriančią visatą). Mišką miniu ne veltui – sakykite ką norite, bet naujoji Erlicko knyga „Išeinu iš krašto” nori nenori primena garsų viduramžių šėdėvą, o Erlickas – Dante, pasiklydusį tamsioje girioje ir su siaubu laukiantį, kokie žvėrys jį užpuls (konservatoriai, liberalai ar socdėmai). Situacija verta tragedijos žanro, nes Beatričės autorius neturi (tiesa, kartais gali pasirodyti, kad tokia yra žmona, bet ji vyrą ne į dangų veda, o veža lauk iš kambario), ir Vergilijus jo neateis palydėti. Betgi nepamirškime skaitytojo – juk jis yra šiuolaikinis žmogus, kuriam visi keliai atviri. Jeigu devyni fantasmagorijos ratai autoriui ir buvo sunkūs ir teko kapanotis be vedlio, skaitytojas lengvai juos įveiks, pasitelkęs pasitikėjimą naujomis technologijomis, nauju mąstymu, naujais lietuvišiais ir visu kuo, kas apibūdinama žodžiu „edukacija” ir „inovacija”.

Knygos pavadinimas neleidžia abejoti, kad nusikapstyti galima toli, o apimtis įkvepia – net 871 puslapis!.. Apima ir pagarba, ir siaubas – negi autorius, šitas romus žmogus, žvelgiantis į mus nuo knygos viršelio it Mažasis Princas nuo savo asteroido, gali prirašyti tiek daug ir taip gražiai?.. Pasirodo, gali – ne veltui, gavęs Nacionalinę premiją, aiškiai pasakė, kad visa, ką po premijos parašys, bus genialu. Tie, kas tuo abejojo, tegu dabar nagus graužiasi. Ne jiems skirta ši knyga, o tikintiesiems žmogaus galimybėmis. Ir kalbėti apie griežtesnę tekstų atranką šiuo atveju – nereikšminga ir netgi pasibjaurėtina smulkmena.

Juk ši knyga – tikras džiaugsmas lyrikams. Romantiškos sielos žmogus ras daug gražių ir gaudžių gamtos aprašymų (pavyzdžiui, rudenį į šiltuosius kraštus išskrendantis geležinkelio bėgis – gražu tai, kad skrenda, o graudu – kad gali surūdyti, nukristi, būti parduotas į metalo supirktuvę, o pinigai, gauti už jį, pamesti). Tai, kad Erlicko knyga stūksa perkamiausių knygų dešimtuose, tik dar kartą patvirtina, kad esame lyriku tauta. Kita vertus, ar išlikome tarybiniais katalikais (toku ir pats autorius save kadaise laikė), jau abejotina. Šioje knygoje tiek daug dėmesio skiriama seksualinėms mažumoms, jog kartais apima nuojauta, ar autoriaus tamsiame miške nebus pagavęs koks perkarės liberalas.

Tiesą pasakius, knygos struktūra labai patogi ir pritaikyta vartotojui: norintiems sutrumpinti dantišką kelionės ciklą, galima pasirinkti kurį nors vieną ratą. Galima pasirinkti „Dulkių ratą”, galima – „Vėjų”, o gal ir „Ugnies”, „Gelbėjimo ratas” tiks nemokantiems plaukti, o toks buities vaizdelis kaip „Pilnatvė” galėtų figūruoti kaip universalus laimės receptas vyrams perfekcionistams („Žvalus pakilau iš lovos ir atlapojau langus, idant išskristų naktinės plaštakės. Visi dvylika mano vaikų murksojo prijungti prie kompiuterių, mat buvo debilai. Žmona triušė virtuvėje, barakuda gi turškėsi sūkurinėje vonioje. Padėkojau už viską Aukščiausiam ir vėl atsiguliu”, p. 728).

Dar vienas vertingas knygos bruožas – jos visavertis socialinis turinys. Čionai dialogo ieško ir į būties klausimus gilina premjeras, vidaus reikalų ministras, autoritetas, policininkas, „pensininkas” ir „bankininkas”, liberalas ir krikščionis demokratas, skulptorius ir paminklas. Neretai dialogo ieškojimas baigiasi kriminaline situacija – skaitytoju nereikėtų stebėtis, nes tai natūralus visų būties klausimų sprendimo būdas. Ne veltui autorius anotacijoje prasitaria, kad šį kartą jam „pagaliau pavyko atsakyti ir į esminius klausimus – kas esame? kur einame? būti ar nebūti?”.

O kas belieka autoriui, kai atsakoma į esminius klausimus? Pasižiūrėkite į knygos viršelį – pirmajame autorius dar stovi tarpdury, o antrajame – jau ne. Maskaradiškame sniego siautuly vypsos tik linksmas besmegenis, o su tokiu autoriui nėra ką veikti vienam kambary. Man atrodo, kad čia nugali ne pasirinkimo laisvė, o tiesiog laisvė. Laisvas žmogus gali eit, kur nori.

NAUJOS KNYGOS

Dagnė Jakševičiūtė.

Gyvenom socializme: prisiminimai apie Juozą Baltušį.

– Vilnius, Alma littera, 2013

Renata Šerelytė

Įdėmiam skaitytojui ši knyga tikrai daug ką pasakys ne tik apie Juozo Baltušio asmenybę, bet ir apie pragyventą laiką. Ji įdomi ir prieštariną – neretas pateiktas faktas ar rašytojo kūrinio ištrauka yra nevienaprasmė (pavyzdžiui, 1944 m. „Tiesoje“ išspausdintas Baltušio straipsnis „Nė vieno kietmetro malkų okupantams“: autorius aištingai pliekia „vokiškuosius grobikus“, kurie valstiečiams už miško kirtimą siūlo „blizgučių, surogatinės degtinės ir kitokių niekų“ (p. 42); kaip žinome, sovietai, nacionalizavę ne tik mišką, tokiais niekais neužsiiminėjo – komunizme viskas turėjo būti už dyką). Šiek tiek gaila, kad autorė lyg ir ironiškai pažvelgė į filosofo Nerijaus Šepečio *homo sovieticus* ir „skilusios sąmonės“ apibūdinimą (p. 112), priskirdama tai medicinos (psichiatrijos) sričiai, nors šis reiškinys susijęs su itin sveika visuomenės dalimi, gyvenusia (ir tebegyvenančia) pagal pasirinktiną teisybės modelį.

Ir nors Juozo Baltušio gyvenimas, karjera ir kūryba šioje prisiminimų knygoje piešiama sodriomis dramatinėmis spalvomis, galbūt viskas kur kas paprasčiau. Kas gi galėtų paneigti, kad pats laikmetis Baltušio karjera buvo itin tinkamas ir jeigu Lietuvos nebūtų okupavusi Sovietų Sąjunga, Baltušio literatūrinis kelias galbūt būtų kitaip susiklostęs?.. Kaip ir Kazio Borutos, Balio Sruogos, Mariaus Katiškio ir daugelio kitų, kuriems buvo nepriimtina, kad rašytojas visų pirma turi būti ideologinio fronto darbuotojas, o tik paskui – kūrėjas.

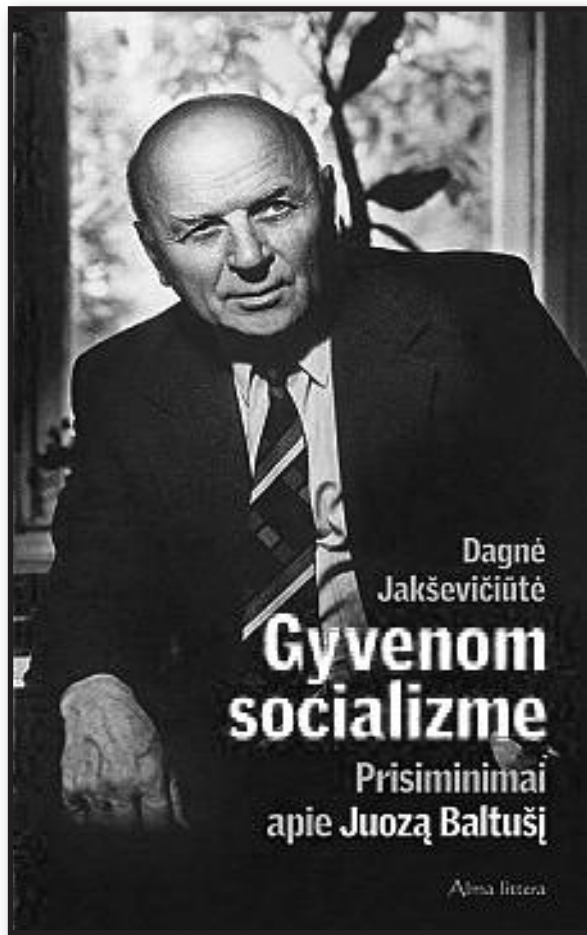
Visa tai suprantama, o ar pateisinama – kiekvieno sąžinės reikalas. Bet vis tiek keista, kai rašytojas, užėmęs LKP CK nario, Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos pirmininko pavaduotojo, Taikos gynimo komiteto pirmininko pareigas (anot N. Šepečio, „budrus partietis“), bandomas vaizduoti kaip „teisybės sakytojas“, netgi nukentėjęs dėl to. Kaip pavyzdį autorė pateikia J. Baltušio kalbą Kinematografikų suvažiavime, kur jis, nepatenkintas tuo, kad jam liepė perrašyti scenarijų filmui „Aušra prie Nemuno“, išrėžė: „Kodėl rašytojai prievartaujami klastoti įvykius? Ir apskritai, ar tarybinėje literatūroje kada bus žodžio laisvė?“ (p. 78). Į pirmąjį klausimą nuovokiam žmogui atsakymas aiškus ir be retorikos, o antrasis apskritai hipotetinis. Todėl šią kalbą galima laikyti ne tiek drąsia, kiek bravūriška (autorė vadina tai „akiplėšišku“). Tačiau pastarasis, kaip žinome, kartais tiek pat susijęs su drąsa, kiek su užgauta savimeile. Kitas „drąsus“ Baltušio išrėžimas: „Nusibodo juodint kunigus!“ (p. 93) irgi priverčia suklusti: galima suprasti, kad juodinti kunigus yra visai normalu ir atitinka partinę liniją, bet kūrybingos dvasios žmogui tai jau nusibodo, siūlykite ką nors kita.

Pavyzdžiui, universitetinį jaunimą, senosios kartos inteligentus ar modernųjį meną. Neišsilavinusio žmogaus kompleksas neretai virsta agresyvumu, nukreiptu prieš tai, ko jis nesupranta ar nemėgsta (ne veltui K. Boruta išvadino Baltušį „dviejų klasių teoretiku“, p. 115). Taigi universitetas (feljetonas „Alma Mater ir balanos“) Baltušiu siejosi su tokiais „kultūriniais atributais“, kaip žiovaujantys auditorijose profesoriai, rūbinėse vagiami paltai (kas vogė, studentai ar proletariatas?), alaus kibirai, kokardos bei nupirkti diplomai. Kodėl Baltušis nemėgo senosios kartos inteligentų, lieka neaišku: „Jis nemėgo senosios kartos inteligentų. Ta panieka ilgainiui šiek tiek susilpnėjo, bet namie tėvas dažnai kalbėdavo apie buožių godumą, pasakodavo apie žemės dalybas tarp giminaičių, kai dėl menkiausio žemės rėželio brolis buvo pasiruošęs nušauti brolį“ (p. 136). Žmogaus godumas nėra specifinis klasinis bruožas – proletaras ar buvęs baudžiauninkas šiuo atžvilgiu kartais net pranoksta buožes, užtenka perskaityti tremtinių liudijimus, ką su jų namais padarė eiliniai sribai, kilę daugiausia iš vargingųjų sluoksnio (puikus R. Granausko apsakymas „Var-

gonai su tekinėliais“, kuriame vaizduojama, kaip sribai ir „miestelio aktyvistės“ dalijasi tremtinių turta). Na, o dėl inteligencijos... Kaip rašo autorė, Kaune Baltušis

aplankė „savo senus draugus, brolių ir seserį Nemeikšas – Marytę, pedagogę, ir Juozą, okulistą (...) Kokie sukaustyti ir sumišę buvo brolis ir sesuo Nemeikšos, taip pat ir Zaskevičiai, tada gyvenę pas Nemeikšas (generolo Zaskevičiaus šeima – buvę tremtiniai). Kaip nesirišo kalba (...) Nesirišo kalba ir Baltušiu, o jis buvo toks puikus pašnekovas! Pasėdėję keletą minučių, tėvai pakilo ir mes išėjome (...) Baltušis pašaipiai kalbėjo apie tuos „ponus“ (p. 136). O kodėl ta kalba turėjo risti, kai į svečius ateina rašytojas – aukštas partinis darbuotojas, kurio sąžinę turėtų slėgti senųjų inteligentų tremtys?..

Na, o Baltušio moderniojo meno vertinimai, ko gero, ir šiandien nepaseno – juos iš tiesų smagu skaityti, nes juokinga. Tik modernusis menas kaip objektas čia niekuo dėtas – juokingi patys vertinimo metodai. Šioje knygoje pateikiama ištrauka iš apybraižų knygos „Tėvų ir brolių takais“, kurią Baltušis parašė po apsilankymo JAV – Alexandro Colderio

skulptūros „Moteris“ vertinimas. Eidamas aplink Colderio skulptūrą, Baltušis ieško moters ir jos neranda. Tada būdingu jam šmaikščiu stiliumi paaiškina skulptūros autoriui, kas yra moteris (bene svarbiausia jos funkcija – laukti naktimis užsiūžavusio vyro). Ir galiausiai, pateikdamas vertinimo verdiktą, pakviečia Colderį atvažiuoti į Lietuvą – Baltušis parodysias jam moterį. Ją pamatysia, eidami „laukais plačiaisiais, pabarėm, šienaujamom pievom, kolūkių fermomis ir miestų gamyklomis“, na, dar ir dainų šventėje, tarp kitko (p. 186). Tada darosi aišku, kodėl Baltušis, sumanęs daryti remontą, savo podukrai kartu su vairuotoju į viršutinį aukštą liepė nešioti aštuoniasdešimtkilograminius cemento maišus. Matyt, ruošėsi parodyti ją Colderiui kaip socrealizmo stebuklą.

Atskiros vertinimo šioje knygoje nusipelno ir politinės peripetijos, ir su tuo susijusios laiko permainos. Baltušis šioje knygoje vaizduojamas kaip didelė drama išgyvenęs žmogus, kuris „laiku nesusi-prato“, neprisitaikė, neišdavė savo principų, užtat buvo tautos pasmerktas. Tokia traktuotė kelia abejonių. Ar suprasti ir įvardyti sistemos padarytus nusikaltimus, jaučiant ir savo asmeninę atsakomybę dėl to, yra principų išdavimas? Ar Baltušis, būdamas aukštas partinis darbuotojas, gali jaustis niekuo dėtas dėl komunizmo padarytų nusikaltimų? Ar galima vadinti tokių žmonių, kaip Baltušis, likimus sulaužytais, lyginant, pavyzdžiui, su tremtiniais, ku-

rie prarado namus, artimuosius, gyvybę, o Baltušis teprarado savo gerovę – paaukuotas buto rankenas ir gerbėjų ovacijas?.. Žmogiškos tuštybės, susijusios su asmeniniu susireikšminimu, griuvimas iš tiesų yra skausmingas. Tik nesuprantama, kuo čia dėti „vargšai kritikai“, bandę tai analizuoti (omeny turiu Imeldą Vedrickaitę, 2010 m. žurnale „Colloquia“ išspausdinusią straipsnį „Rašytojo mauzoliejaus apmatai Juozo Baltušio dokumentinėje prozoje ir apysakoje *Sakmė apie Juozą*“)?.. Kalti tu, kad, pasak Baltušio, „nesupranta, kad neužtenka vien tik perskaityti tekstą, kad dar reikia sugauti šviesos šaltinį, sklindantį iš vidaus“ (p. 205)? O iš kur žinoti, kas ten taip ryškiai šviečia? Juk jau Šv. Raštas liudija, kad tokią žilpinančią šviesą skleidžia tuštybė. Deja, vos kritikas pabando tokią šviesą „pagauti“, gauna per nagus. Tad kažgi ar verta tuo užsiimti.

Kita vertus, kokia logika galima grįsti žodžius, kuriuos Baltušis parašė 1990 m. Eduardui Cincui skirtame laiške – kad lietuvių tauta viena negali išsilaikyti?.. Na, su tuo, tarkim, galima ir sutikti, bet kokią gi išeitį siūlo rašytojas? Baltušis pripažįsta, kad šimtus metų Rusija „vergė lietuvių tautą, niokojo, trėmė į Sibirą, buvo uždraudusi spaudą“ (p. 212). Ir, nepaisydamas to, vis tiek siūlo likti su rusų tauta. Kodėl gi ne su vokiečiais – jie juk įvertino ir pasmerkė fašizmo nusikaltimus, skirtingai nei rusai, kurie, niokodami kitas tautas, savo kaltės neįžvelgia. Komentarai, kaip sakoma, nereikalingi. Pridurčiau nebent tiek, kad tai puikiai išreiškia baudžiauninko mentalitetą. Žinoma, apibrėžiant jį kaip „aiškias ir tvirtas idėines pozicijas“ (p. 120). O gal net ir principus, kurių išsižadėti iš tiesų neįmanoma – vergas savo grandines laiko papuošalais.

Ne vieną sukręsti turėtų epizodas, kurį autorė pateikia kaip sąžiningą istorinės tiesos liudijimą. 240 – 241 p. aprašoma Panerių aukų ekshumacija. Tautai, ir, kaip teigia autorė, su „nesumeluota emocija“. „Komisijos nariai eina aplink duobę. Stebi, žymi bloknotuose. Su jais – Antanas Sniečkus, Justas Paleckis, Mečys Gedvilas. Matau jų veidus. Matau jų mintis. Justas Paleckis sustoja šalia manęs, kurią laiką tyli, paklausia: – Rašysi, Juozai? – Ne dabar, – atsakau jam. – Ne iš karto. – Ir patylėjęs priduriu: – Kai patikėsiu, ką matau“. Taip, epizodas iškalbingas, ir emocija galbūt nesumeluota, ir dėl istorinės tiesos nesiginčysi, tačiau... Argi ne įdomu būtų pamatyti tuos veikėjus, su bloknotėliais vaikščtančius aplink ekshumuojamų KGB aukų duobes?.. Paleckį ir Sniečkų, stovinčius prie tremtinių kapų – ne vieną šeimą su mažais vaikais ir ligotais seneliais savo parašais jie išsiuntė prie Laptevų jūros ar į Rešiotus. Ir rašytoją, kuris laukia, kol patikės tuo, ką mato. Naivu būtų manyti, kad jis nieko nežinojo ir netgi nenujautė, kokie dalykai gali vykti geriausioje iš santvarkų. Juk Baltušiu, kaip aukštam valdininkui, buvo prieinama visa slapta informacija, kuri devyniais užraktais buvo saugoma nuo eilinio žmogaus. Ir apie „neprisitaikymą“ čia net neverta kalbėti – rėždamas prieš Sąjūdį nukreiptą kalbą Katedros aikštėje, Baltušis puikiai žinojo, ką daro. Jis netikėjo lietuvių laisvės pergale ir sąmoningai prisitaikė prie naujos situacijos, laukdamas naujų tremčių ir KGB represijų.

Autorė ne kartą pabrėžia, kad „Baltušis toli gražu nebuvo šventasis“ (p. 99). Tai skamba kaip pasiteisinimas, tik vargu ar to reikia – visi juk puikiai supranta, kas turima omeny. Kita vertus, jei viršelio anotacijos frazė apie dramatišką gyvenimą, „laužant daugelį ano meto standartų“, pavadintume šeimyninės ištikimybės laužymu, būtų banalu. Knygos potekstė, bylodama apie gyvenimą, kuriame reikėjo prisitaikyti, lyg ir teisinga tuos dvejopus standartus. Visi taip gyvenome, kas čia blogo, gal ir toliau taip gyvenkime, juk laikai, panašu, kartojasi, gal tų standartų vėl prireiks.

Tačiau šventumo paradigma egzistuoja, o ir šventųjų būna. Netgi jei gyvenama socializme. Šventieji iš tiesų turi principus ir neišsizada savo tvirtų ir aiškių idėinių pozicijų. Netgi jei gauna kulną į pakaušį ar supūva KGB rūsyje. Arba, kaip R. Granausko „Šventųjų gyvenimuose“, šoka į šulinį arba eina į tremtį, kad neišduotų savo artimo. Jie irgi pasirenka. Tik renkasi ne tarp kelių patogių tiesų, o tarp tiesos ir melo.

Kultūros kronika

Balandžio 12 d. Nacionaliniame Kauno dramos teatre pristatyta Agniaus Jankevičiaus premjera „Gentis“ pagal Ievos Simonaitytės romaną „Aukštųjų Šimonių likimas“. Režisierius nesiekia scenoje pavaizduoti visų Šimonių likimų, jis pasirenka Rožės Šimonytės šeimos tragišką lemtį. Simonaitytės kūrinyje pabrėžiama šios giminės likimui turėjusio Pirmojo pasaulinio karo įtaka, kuomet vokiečiai užėmė Klaipėdos kraštą, iš kurio ir kilo Šimonai – Lietuvos bajorai, vėliau tapę eiliniausiais valstiečiais. Jankevičius akcentus dėlioja ties susivienijimo sąvoka – šeimos, tautos kaip vieningos „komandos“ idėja. Iš čia ir spektaklio pavadinimas – „Gentis“. Būtent šeimos nevieningumas, abejingumas kito nelaimei ir sunaikina Rožės šeimą tiek fiziškai, tiek dvasiškai.

Balandžio 22–27 d. Vilniuje tradiciškai rengiamas festivalis „Jauna muzika. Garso galerija 2014“. Šiemet festivalis pasiūlys klausytojams (ir žiūrovams) pažvelgti į įvairiausias garso, muzikos ir teatro sąsajas, taip pat atkreipti dėmesį į ryškiausias lietuvių teatro muzikos kūrėjus. Pirmojoje festivalio galerijoje „Garsų knygos“ (balandžio 22 d., Vilniaus mažasis teatras) bus pristatytas naujas Antano Kučinsko veikalas – teatralizuotas muzikinis kūrinys „Apie žvėris ir žmones“ (režisierė Birutė Mar) pagal Kristijono Donelaičio pasakėčias. To paties vakaro antrasis renginys – kompozitoriaus Antano Jasenkos ir choreografės Birutės Letukaitės bei šokio teatro „Aura“ šokio spektaklis „Padaryk iš manęs jungiklį“. „Stalo teatro“ įkūrėjos Saulė Degutytė ir Snieguolė Dikčiūtė kartu su kūno judesio terapijos specialiste taiči trenere Raima Drąsutyte parengė unikalų veiksmo muzikos ir ebru tapybos spektaklį-patyrimą „Pievos“.

Balandžio 13 d. Klaipėdos valstybinio muzikinio teatro baletu trupės artistai Lenkijoje, XIII tarptautiniame teatrų festivalyje „Teatrų pavaris“ pristatė šokio spektaklį pagal F. Garcia Lorcos pjesę ir A. Piazzollos muziką „Kruvinos vestuvės“. Ispaniška „Kruvinų vestuvių“ istorija tango ritmu pernai aplankė Baltarusiją, Rusiją, Rumuniją ir Ukrainą. Iš pastarojoje vykusio festivalio „Tavrijos Melpomenė“ Klaipėdos muzikinio teatro šokėjai parsivežė ir specialų festivalio apdovanojimą už profesionalumą.

Balandžio 17 d. Lietuvos dailės muziejus Vilniaus paveikslų galerijoje atidarė parodą „Marcelijaus Martinaičio margučiai“. Parodoje pristatoma autorinė kolekcija Lietuvos dailės muziejui padovanoto poeto našlė dailėtyrininkė dr. Gražina Marija Martinaitienė. Pasak parodos kuratorės Daivos Beliūnienės, parodoje „Marcelijaus Martinaičio margučiai“ atskleidžiama daug kam ilgai buvusi netikėta poeto meninės raiškos sritis, kuri mūsų šalyje priskiriama liaudies dailei. Vienas iš kiaušinių marginimo būdų mūsų krašte vadinamas skutinėjimu, juo atlikti ornamentai dažniausiai būna smulkūs, lyg ažūriniai, neretai tampantys sudėtingomis ir itin subtiliomis grafinėmis miniatiūromis. Kaip tik šia technika yra puošti parodoje rodomi M. Martinaičio margučiai. Per bemaž pusšimtį metų poetas išskutinėjo apie du tūkstančius šių savo kūrinių, kurie išsiskiria ypatingu grožiu ir subtilumu. Didžioji M. Martinaičio sukurtų velykinių margučių dalis jau pasklido po vilniečių butus, yra saugomi ir branginami ne tik kaip žymaus žmogaus kūrybinio palikimo dalis, bet ir dėl meninės, išliekamosios savo vertės.

Balandžio 12 dieną Regent Studijose Londone vyko eksperimentinės muzikos renginys „Noise Noise“, kuriame kartu su Richardu Crow pasirodė ir lietuvių garso menininkas Gintas K (Gintas Kraptavičius). Šie menininkai kartu eksperimentuoja jau nebe pirmą kartą. 2011 metais festivalyje „Declassified“ Londone jie atliko performansą „Unburied Evidence“. „Noise Noise“ renginyje taip pat pasirodė Rapoon/ Pas Musique, Matt Chilton/Anthony, Donovan/Graham Dunning, Ampersand, Cabiria, Hubert Heathertoes ir Ryan Jordan. Gintas K tiria skaitmeninę, eksperimentinę ir elektroakustinę muziką, kuria muziką filmams bei garso instaliacijas. Savo kūrybą Gintaras K pristato įvairiuose Lietuvos bei užsienio renginiuose.

Paskelbti Europos autorinio kino festivalio „Europa apie Europą“ (L'Europe autour de l'Europe), kovo 12 – balandžio 13 d. vykusio Paryžiuje, nugalėtojai. Igno Jonyno filmas „Lošėjas“ (scenarijaus autorius Kristupas Sabolius) festivalyje pelnė net du apdovanojimus – pagrindinio prizo „Prix sauvage“ specialų paminėjimą (vertinimo komisijos pirmininkas K. Zanussi) ir jaunųjų profesionalų prizo „Prix Luna“ diplomą. Devintą kartą Paryžiuje vykusio festivalio šalis viešnia šiemet buvo Graikija, festivalio svečiai – ukrainiečių režisierė Kira Muratova ir švedas Janas Troellis. Festivalyje parodyti 99 filmai (63 ilgo ir 36 trumpo metražo) iš 36 šalių.

KLAIDOS ATITAIŠYMAS

Š. m. balandžio 12 d. „Kultūroje“ 1 puslapyje apsirikus įdėtas kovo 29 d. numerio turinys. Atsiprašome skaitytojų.

Zapkus

Atkelta iš 4 psl.

1941 m., pirmą kartą Lietuvą okupavus sovietams, Aleksandras įsijungė į Viekšnių valsčiuje veikusią nacionalinio pasipriešinimo organizaciją. Po pralaimėtos kovos su sovietų armija prie Sedos, 1944 metų rudenį, kartu su ginklo draugais traukėsi Karaliaučiaus link, paskui atsiskyrė nuo jų ir į Vakarų keliavo vienas, ieškodamas išvykusios šeimos. Žmona buvo JAV pilietė ir šios valstybės ginama, todėl Aleksandras turėjo galimybę kartu su šeima išvykti į JAV, bet jis pasirinko kovoti už gimtą žemę ir, pasirūpinęs šeimos saugumu, grįžo į Lietuvą ir įsijungė į Kaišiadorių apylinkėse veikusios Didžiosios Kovos rinktinę. Veikė kartu su garsiuoju partizanų vadu Žalioju Vėliu, o žuvo jau pats būdamas būrio vadu. 2010 m. Aleksandras Zapkus po mirties prezidento Valdo Adamkaus buvo apdovanotas Vyčio Kryžiaus ordino Komandoro kryžiumi.

Atsiskyrusi nuo vyro Florentina Kondrotavičiūtė-Zapkuvienė su sūnumi liko Vokietijoje, o 1947 metais atvyko į JAV. Kęstutis Zapkus Čikagoje mokėsi lituanistinėje mokykloje, dalyvavo tautinių šokių grupėje, lankė skautų užsiėmimus. 1960 m. baigė Čikagos meno institutą. Jaunimo centre skautai akademikai surengė ir pirmąją jo tapybos parodą, į kurią buvo pakviesti amerikiečiai meno kritikai. Kritikas Franz Schultz šią Zapkaus parodą pavadino „geriausia, surengta tais metais“. Beveik visus paveikslus nupirko „Gress“ meno galerija. Tai buvo paskatinimas jaunam dailininkui. Po to meno studijas jis dar gilino Syracuse University New Yorke, kur įgijo magistro laipsnį. Kiek vėliau, gavęs „Ryerson Foreign Travel Fellowship“ stipendiją, į meną gilinosi Paryžiuje. Nuo 1965 m. gyvena New Yorke. Dėstė Princetowno universite- te.

Kaip savo puslapyje dailininką pristato Lietuvos išeivijos dailės fondas, „Kęstutis Zapkus – vienas garsiausių lietuvių dailininkų Amerikoje. Kūrybos pripažinimą pelnė priešingų meninės raiškos metodų derme, sudėtinga, plataus užmojo spalvų ir formų vienove. Kaip New Yorko tapybos mokyklos šalininkas, jis tapo prestižinių New Yorko galerijų – Paulus Cooper, Johno Weberio – dailininku, savo paveikslus eksponavo daugelyje grupinių ir individualių parodų. Iš pradžių savo kūryboje linkęs į abstraktųjį meną, vėliau Zapkus vystė karo, socialinės kontrolės bei politizuotos prievartos temas. Įtakos dailininko kūrybai turėjo ir jo muzikavimas smuiku. Precizika ir muzikalumas, taktas ir konstruktyvumas atsispindi jo drobėse. Anot Lucy R. Lippard, jo kūryba keičiasi kas penkeri metai, autorius balansuoja tarp geometriškai tikslių ir laisvesnių formų, abstraktaus ir figūratyvaus meno“.

Lietuvos žurnalas „Valstybė“ K. Zapkų yra įtraukęs į garsiausių lietuvių išeivių penkiasdešimtuką.

Parodos Vilniuje, Nacionalinėje dailės galerijoje, atidarymo trumpame žodyje dail. K. Zapkus, kreipdamasis į susirinkusiuosius, sakė: „Norėčiau, kad ši paroda būtų naudinga Lietuvai. Ji pasako kažką apie lietuvių diasporą, jos 50 metų mąstymo kelionę svetur, kur nepatyrė sovietinės įtakos ir priespaudos“. □